

Euskal Herriko Ahotsak
ahotsak.com

Frantxiska Pagadizabal Artola

*Oiartzun,
Gipuzkoa
(1931-2012)*

Aurkibidea

Biografia

Frantxiska Ergoiengo Txarondo baserrian jaio eta hazi zen. Ezkondu zen arte, baserriko eta etxeko lanak egiteaz gain, ilobak ere hazi zituen. 30 iloba zituen eta arrunt maiteak denak, baita ilobek bera ere. Txarondon esku onekoak ziren gehienak: josten, arotz lanetan... Artalde ederra edukitzen zutenez, artilearekin makina bat lan eginak dira. Beraiek egiten zuten artilea, eta harekin etxeko arropa gehiena. Dagoeneko galduta edo galduxeak dauden ohiturak aski ederki ezagutu zituen Frantxiskak: artzaintza, txondorrak, karobiak, gobada, auzolana, kardakia, sanjuanak, Eguberriak, sorginkeriak... eta horiek denak, arrunt hizkera aberatsarekin kontaktzen zituen, gainera.

Zintak

OIA-085

- **Proiektua:** Oiartzuarren baitan
- **Elkarrizketatzailea(k):** Lardi, Ane
- **Data:** 2008-04-01
- **Iraupena:** 62 min
- **Euskarria:** MiniDV
- **Kodifikatzailea:** Lardi, Ane

OIA-086

- **Proiektua:** Oiartzuarren baitan
- **Elkarrizketatzailea(k):** Lardi, Ane
- **Data:** 2008-04-01
- **Iraupena:** 32 min
- **Euskarria:** MiniDV
- **Kodifikatzailea:** Lardi, Ane

Pasarteak

1. Senarra zinegotzi

- **Erref:** OIA-085/003
- **Iraupena:** 0:01:43. **Hasi:** 00:04:17. **Bukatu:** 00:06:00
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Lanbideak » Udal langileak

Laburpena:

Senarra, Manolo Iriarte, zortzi urtez izan zen zinegotzi. Mendiko gaia eramaten zuen. Gauean oso berandu etortzen zen udaletxetik. Frantxiska afaltzeko zain egoten zen, suaren aurrean, logaletua. "Auskalo nola ibiltzen izango zin". "Enpu inta atera giñan".

Transkripzioa

- Hua zea aittu zen, e... Konzejal! Iondu zen.
- Bai, zortzi urte in zittun.
- Zortzi urte in zittun?
- Ni pasia naz, amakiña zea bai! Gizona torri arte, igual mendira jon... Harrek mendiko zea 're baibaizekiyen, dena! Igual bea bialtzen zuten. Lanetik etorritzen zeneko, abisua! Ailletua! 'Ta jon in ber geo. Geo berriz, arratseko hamabiyak 'ta gizonik itxea agei ez! Herritikan. Hua al zen ba! Ni hantxe, suai juaz, zea, aurea su erra nik eukitzen nun, 'ta neonek apaiya man nahi izaten berriz, nik. Bi, bi bakarrik izaki! 'Ta apaiya 're neonek man nahi aurreko alde.
- Hain berandu 'ta tortzen zen, e?
- Arront berandu tortzen zen.
- Lan asko!
- Ze aitzen zen... Ze... Izaten izango zuten! Izango zen ondoria 're.
- Karo, 'ta harrek 'e laundu nahiko zun 'ta!
- Hantxe... Han berko zuten denak durik gabe.
- 'Ta béak... E... Zea, ongi eamaten al zun konzejal? Karo, ze hor askokin... E... Asko haserratu 'ta ingo zizkaten?
- Auskalo nola ibiltzen izango zin, biño, nahiko eamaten izango zun noski!
- Zaila izango zen, e! Batzukin... Denakin ongi eman nahi 'ta...
- Bai, denakin ongi eamaten! Alkatia... Arkale eondu zen dembun eondu zen hora.
- Bai.
- Guk estreiñatu da Mamuta. Gue senar emaztik hantxe giñan afaiyan, zea merin... Afai merinda 'ro... Gehiyo bazin, biño... Enfu inta...

2. Haurren heziketa

- Erref: OIA-085/006

- **Iraupena:** 0:03:31. **Hasi:** 00:08:34. **Bukatu:** 00:12:05
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Kontakizunak eta sinesmenak » Anekdotak, kontakizunak
- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Haurrak zaindu eta hezi

Laburpena:

Frantxiska Txarondokoa da eta Txanpañera ezkondu zen. Inguru hartan haur asko ibiltzen zen eta haiei errietan aritzen zen, ongi hezi nahian. "Gustatu zitt". "Kakaxu zikin bat". "Maisua denak maisu ber du". "Gu geok hor ibili giñan". Zapotia. Eju. Amilka. Hika.

Transkripzioa

- Ni prankotan mintzatu nion handikan 'e. Ni ixillik eoteko ez ona. Mezi zutelako itten nitzan maixtra... Maixu txar bat bazen. 'Ta umik aldrebes 'o baldin bazabiltzan, kasoik itten ez ziyon kakazo zikiñ bat. Kastillanua zen. Gu han eendu giñan dembuan. 'Ta batin neska hartu 'ta neska mutillak jon haunzko erreka 'ta botilla bete ur ahotik sartzen hor hasi 'uk. "Itto in ber al duk? 'O ze?" Eju ingo niyon. Ikaarrizko ejuak atetzen nittun! Da! Neska alleka batea 'ta mutilla bestea! Fuera! Nik behintzat, beexi itten nittin! Oaiñ 'e eju itten 'ute elizatik 'ta askotan. Uker dailenai beitu in ber dela 'ta! Nik banun hoi, e! Kostumbri hoi.

- Biño ordun kaso itten ziztuten, biño oaiñ ez lizuteke ingo!

- E?

- Uaiñ ez lizuteke ingo!

- Igual ez ziten ingo.

- U! Purrustan bat in 'ta! Hoi 're kambitu da erki! Izan 'e, zuk zuriak ez, biño illobak haziak 'ttuzu, zuk, ez?

- Illobak nik hogeita hamar illoba 're baazkit nik. Itxekuk hamar bazin, itxe ondun bertan. Behintzat, aldrebes kusi ezkió nei... Hairi hoa, txar hoa galazten beti gustatu zit nei. Ez da oker ittia.

- Ez, ez. Eakutsi in ber da, ez?

- Bai, behiñ biño gehiyotan in izandu dut. Beste batin pillá bat lurrin amilka. 'Ta azpiyan dona nola eote, izango da? E? Eju iñ, ordun 'e eju in nun. Hauzko maldatik 're denetik beira jarri zizkiken. Ai...! 'Ta zea, iya itto, itto in ber zuten azpikua 'ro! Maixuk beira beira 'ta kasoik ez. 'Ta Galtzatako Maitxon alaba izango zen mintzatu zena. Zea: "amai sango ziot, e! Harrek hitza hoi ate zun. Maixua geruo mintzatutzen ai bazen, batez! Orduntxe neonek. Maixu denak maixu ber du!

- Biño maixua, zein saten 'zu? Ergoingo eskolatan, 'o Aierdin zen?

- Aierdin.

- A, bai, e? Zuk 'e izautu zenun eskola?

- Bai.

- A!

- Gu geok hor ibilli giñan. Bai, Jesus! Hua sua maten ziten nei halakutan! Gue Xegundo bea 're zako batin bat sartzen hasi ezkie, hark kazk! Itten 'men zun, e! Guriak! Hoi panadeiyan aittu zen Xegundo, guria. Geo soldao jon zenin, han 'e, han 'e aldrebesak agertu itten ba! Hor hasi 'men dia irin zakua hustu 'ta irin zakua bakizu zer den, zikiña da, 'ta hauts hua dena abea 'ro! Eta hoi muitzen 'zan ber zun guri hoi. Jeniyua beretxua izango genun 'ta muitzen zena. 'Ta hala zakotik itto ingo 'men zuten bestela 'ta, muiitu in ber norbaittekin. Ba hoi, bo! Bestela jo 'ta akatuko zittula 'ta larri izan ber zittun. Indarra 're bai horrek. Zepotia beti izandu du gue Xegundok. Non eondu zen hua soldao? Burgosen...

3. Amabitxiak eta besoetakoak

- **Erref:** OIA-085/010
- **Iraupena:** 0:00:43. **Hasi:** 00:18:37. **Bukatu:** 00:19:20
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Etxeko giroa
- Baserría » Baserriko bizimodua » Baserriko bizimodua

Laburpena:

Aitaren ama zuen amabitxia, Frantxiska Anttoni, eta bere iloba besoetakoa ere Frantxiska da.

Transkripzioa

- Ni Frantxixka bakarria jarri 'men zin. Bai.

- Miño nahikua.

- Zea, nei... Zea, amona izango nun. Attan ama, amautxiya. 'Ta harek, bea... Nola zen hora? Joxepa Anttoni... Ez, Frantxixka Anttoni izango zen, 'ta nei Frantxixka jarri. Bakarria jarri 'men zin.

- 'Ta zuk iloba bazu Frantxixka!

- Bai, bai.

- Hua zer 'zu, besutakua zuk 'e?

- Nik jasua, guk jasua. Manolo 'ta biyek. Bai. Bittartekun denak mutillak torri zin, 'ta haik mutill, nexkan desua 'ro...

4. Ilobak arrunt maite

- **Erref:** OIA-085/012
- **Iraupena:** 0:01:52. **Hasi:** 00:20:28. **Bukatu:** 00:22:20
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Etxeko giroa
- Ohiturak eta bizimodua » Osasuna » Jaiotzak
- Baserria » Baserriko bizimodua » Baserriko bizimodua

Laburpena:

Iloba zaharrena nola jaio zen kontatu digu. Berez etorriko zen, baina praktikantea deskuidatu egin zen, eta herioan eraman behar izan zuten. Ilobak ttikitatik zaindu zituen eta arrunt maite ditu, eta baita ilobek bera ere. "Heriyun eaman ber". Jibatu.

Transkripzioa

- Txaondon jaiyoko ziñan!

- Txaondon jaiyua bai.

- Denak han jaiyoko ziñazten?

- Hamar hoik 'e han jaiyuk dia. 'O kampun jaiyuk 'e baia.

- Bai, gaztinak hala izango dia, ez?

- Zarrena eaman zen betti larri arraiyo! Gu marruez geldittu giñan jakiña. Umia erra baizen arront hoi, Josetxo hoi. Ikaraarrizko bultukin emakumii ba, 'ta hor zea... Ez balia iñorre jon meikun billa, hoa jaiyo ingo zen. 'Ta zein dia 'ta, karri 'ute praktikante txar mierda bat zen! Hoaxe sango yot nik holokuri! 'Ta ze ingo 'ta indiziyua jarri 'yo 'ta, geldittu umia!

- Ai ama!

- Ongi heldu zena! Jibatu ziyon ikaarri, jibatu iñon! Bu! Gu asko behintzat, marruez geldittu giñan hoa eamanta.

- Geo eaman ber!

- Heriyun eam ber! Zuk ba al dakizu, kupetatikan burniyakin kendu 'men ziyoten tirata! Handikan heldu 'ta iilliya!

- Earra pasa zun (...)!

- Arront mutiko erra zen gizajua 'ta! Beti arront mattia dut! Oaiñ 'e hala dut!

- Karo, zarrena beti...

- Zarrena... Biño denak matte nik, nik denak! 'Ta haik 'e bai izeba! Ikaarri maitte izaten naute!

- Erra da hoi, e! Frantxixka!

- Bai, bai. Denak matte.

- Izeba ikusteko zaletuk eoten dia haik denak!

- Ama normala izaten da, biño izeba ez da hain errexa izaten. Hoi da

zaindu 'ttuzulako zuk!

- Hoixe, nik, ongi iñ gaiña! Ez sekula, ipurdiko bat man gabia dia haik, izeban partetik! Sekula nik haik jo. Itxura txar bat eakutsi ez 'ta, ahaleiñ, ahaleiñ guziya ongi iñ 'ta, horrek asko san nahi izaten du!

- Oaiñ bueltakin.

- Oain bueltan. Nei bueltan hortxe aittu dia...

5. Trebeak

- **Erref:** OIA-085/015
- **Iraupena:** 0:02:10. **Hasi:** 00:24:40. **Bukatu:** 00:26:50
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Baserría » Baserriko lanak » Baserriari lotutako lanbideak
- Baserría » Baserriko bizimodua » Baserriko bizimodua
- Ohiturak eta bizimodua » Jantzi eta orraztu » Arropa eta oinetakoak

Laburpena:

<p>Txarondon esku antzakoak dira gehienak, trebeak. Berezkoa dute. Ama eta osaba Anjel halakoxeak omen ziren, eta baita Anjel anaia defuntua ere. "Esku antzakoa". Kapotik. Hika.</p>

Transkripzioa

- Hoa zen baliyo zuna. Zerkin ez zen izutzen zena izango. Harriya... Indarra ez zen oaiñ aiñekua ordun, biño! Halee hua galtzeko aiña izaki! Hua tornerua zen! Bea izatez gizona. Lanteiya zakan tornerua. 'Ta ona gaiña tornerua. Itxia iya sateko Txaondo Berri harrek iña da. Halaxekua zen hora. Halaxeko esku-antzakoa. 'Ta osaba Anjel 'e hala zen 'ta ama guria 're hala zen. Hola berezkua karriya dia, zin haik.

- 'Ta beste senide...

- Gu geok 'e gauza pranko itten genun 'ta!

- Karo, denak izango ziñazten zuek.

- Batin hariyin 'ta galtzerdiyin 'ta... latze lanetako denak itten genittun. Denantzako galtzerdi bana, abarkakin 'o jantzi 'ta bero bero mendira, erki! 'Ta gue ama josten, ze iñ ez zekina berriz.

- Kontraiyoik ez.

- Ez, ez. Kontraiyok ez zun izango horrek! Guk esaten bageniyon: "ama, hoixe ze arropa politta! Ordun in ber diazu!" 'Ta tak! Ingo zun seittun.

- Iual, iuala!

- Iual, iuala! Iual, iuala harrek. Tela karri 'ta, kampana in ber bazen kampana... Holaxe hartuko zun, tela hola kampanan kompaziyo batea 'ta hemendik hartu 'ta kampana gelditzen baida!

- A!

- Geo bi ayeka hoitan puska bana eatsi, motxxio baldin bazen 'ta jesus!
Atetzen zittun arropa batzuk! Polittaguk!

- Aski dotore ibilliyak zazte ordun!

- Bai. Gu jantziyakin... Ongi jazten giñan bai. Kapotik eta, ze ez zittun itten!
Kapa, kapotia be zorro 'ta guzi, aurrin botoiyakin, patrikak barrendik 'e
bai... Jesus! Neua 're aski ongi pasatzen genin guk, dembo hoitan 'e! Bi
esku patrikan sartzen battuzu barrengo ayekatik ez 'zu hotzik. Buruko zorro
'ta guzi! Aurrin botoiyak, beko hondoaiño lotua, 'ta bueno! Nahi genittun
bezelakuk itten zittun arropak!

6. Txabila

- **Erref:** OIA-085/016
- **Iraupena:** 0:02:08. **Hasi:** 00:26:50. **Bukatu:** 00:28:58
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Baserria » Baserriko lanak » Baserriko tresnak
- Baserria » Baserriko lanak » Artzaintza

Laburpena:

<p>Txarondon ardi asko zituzten. Haria egiten zuten, eta galtzerdi asko
eginak dira. Senarrak txabila egin zion, neurrira. Erkatzezkoa. Ziria. Kakua.</
p>

Transkripzioa

- 'Ta ze, galtzerdiyak zuek...

- Nik banekin, neonek.

- Itten zenun?

- Bai, bai, bai.

- 'Ta zuenak itten zenuten...

- Gizonantzat aski errak in nittun! Hariya geok in 'ta, neonek in 'ta, oaiñ 'e
ingo nuke hariya, hariya.

- Ardi illetik?

- Bai. Ardi illia, garbittu illia lembizin, moztutzin illeik lakarrenak 'o beeixi,
gen itxian izaten genittun. Harrotu eskuz itten genun. Harrotu, orrittu saten
geniyon illia... Harrotu hitza. 'Ta geo txabilla. Itxian oaiñikan 'e han dakat
itxian. Altziberren baitut itxia nik. 'Ta han txabilla hantxe do goiko
gambaran 'ta gue gizonak, difuntuk, karri zin bat, haundi xamarra 'ta, san
niyon: "Hau haundiya da, hau ez da...Nik... Netzako haundiyegiya hau,
zeorrek ibilli berko 'zu!" Nik hola broman bezela. Geo... Deus esan ez
ordun, biño, jon 'ta... Berriz jon zenin, tornun iña ekarri zin txabilla bat,
dotoriaua arkatzezkoa. Brillo gaitza botzen dun bezin dotoria. 'Ta geo
bakizu, erditik jarri ber izaten da ziriya, kakuakin. Ez zenun kuso igual...

- Erretratutan 'ta iual...

- Zuek ez 'zute jakingo biño. Geo erdiyan xolua iñ, kakua handik sartu, 'ta
jesus! Oaiñik hantxe do! 'Ta geo handik atetzekun, zeai gotu ziyon ordun,
e! Guriai! Bea 're pranko antza zuna zen Manolo bea 're. Pentsa 'zu! Jakiña,
kaku hora hausteko beldurra nombatte, hala zola! Hala izaten baizen.
Hautsitzeko beldurra! In zun, etzanta jarri, handik ateta, xolotik, 'ta sokakiñ
'o denak billu billu iñ 'ta txabilla billua hantxe do. Oaiñ 'e halaxe eongo da

gambaran. Hoi txabilla iñ zin! Hariya dotoriao atetzen zen, berdiña askiya bai harekin!

- Joe!

- Ba, holaxe, gu holaxe giñan ohittuk!

- Hoi da, 'ta txabilla horrek ze itten zun? Hoi da, kardatuta zun hoa...

7. Artilea

- **Erref:** OIA-085/017
- **Iraupena:** 0:02:07. **Hasi:** 00:28:58. **Bukatu:** 00:31:05
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Baserria » Baserriko lanak » Baserriari lotutako lanbideak
- Ohiturak eta bizimodua » Jantzi eta orraztu » Arropa eta oinetakoak

Laburpena:

Ardiaren iletik haria nola ateratzen den: ardi-ilea garbitu, ongi harrotu, txabilarekin haria egin... Oheko arropa ere ardiaren ilearekin egin izan du Frantxiskak.

Transkripzioa

- Hua hartu 'ta hariya itteko?

- Zeorrek man ber zeniyon.

- Hoi da.

- Hartan 'e artia hoa 're bada. Geo eman ber izaten geniyon... Gue amak zun kostumbria hemen billu, dena, zea hari harrotu hora. Guk bate billu gabe pilla hartu 'ta aitzen giñan, ongi harrotua, e! Hoi bai. Segi, hariya itten. Ra ra, hondoaiño istanteko itten baita. In ber ziyon goiyan kontu, eskapo in gabe, hartan 'e ber da kontua, txabillakin.

- Itten ai zen heiñin biltzen...

- Ez, ez.

- Ez?

- Beko hondoaiño iñ arte euki 'ta ordun ez utzi gehiyo.

- A...!

- Gehiyo zabaltzen 'ta txabilla billu. 'Ta berriz hasi. Berriz benga, txabillatik, segi, illiakin. Hariya, illia noaiño 'ta bo! Itten ez genunik ez zen. Letrak itten ikasi nun nik eta ba!

- 'Ta denak kolore berakin ingo ze... Geo koloratu itten al zenuten?

- Koltxak 'e iñ genittun gen ohiyetako, esposatzeko. Haik 'e artillikin.

- Bai, e?

- Biño, lurrin jarri zea, xapiya, apropos eosi. Sobrekama bat 'e in nun nik

behintzat, dotoria. Oaiñik hantxe eongo da itxian. Jakin nahi nuke zembat traste dakaten oaiñik.

- Biño hoik itxeko artillikin iñ al zenittun?

- Bai, bai, bai.

- Bai, e?

- Bai, bai.

- Biño...

- Izaten baigenun nahikua!

- A! Biño koloria... Kolore difentik 'ta maten al zenizk... Maten al zenizkaten beri harrei?

- Ez, illiai ez.

- Illiai ez.

- Garbittu ongi jaboia 'ta urakin, 'ta lehortzen zenin soruan, halako egualdiyakin udara partin itten baizittun dembo batin behintzat! 'Ta halaxe iñ, geo, zea, apropos ekarri tela. (Oratua) 'ro. Nik behintzat, eskutan iña nun.

- Aski politta izango zen hua!

- Bai. Oaiñik bizi da hua! Sobrekama 're bai gaiña! Be iuala gaiña, hola bueltan parpaillakin.

8. Antsoxuak

- **Erref:** OIA-085/019
- **Iraupena:** 0:02:05. **Hasi:** 00:31:44. **Bukatu:** 00:33:49
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Bikote kontuak » Ezkontzak
- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Etxeko zereginak
- Ohiturak eta bizimodua » Jantzi eta orraztu » Arropa eta oinetakoak

Laburpena:

<p>Arreoa berak egin zuen. Ez du inoiz ontzirik hautsi, esku gozokoa izaki. Familiako gehienak antsoxuak dira. Amak berez ikasi zuen josten, eta hari begira ikasi zuen Frantxiskak ere. "Abilidadin paltik gabia". Antsoxu. latsi.</p>

Transkripzioa

- Arriua in nun nik. Maindre mordo bat banun. Anaiyak, Anjel difuntu horrek, emana untzi pillat bat 'e bai. Zea osua, juego osua. 'Ta haik bat ez dut nik izango oaindik hautsiyik. Untziya arront gutxi hautsitakua naz ni! Eskutik ez nau eskapo itten! 'Ta batzuk prist! Eskapo aixa itten yote. Eskua berez izaten da holakua 'ta nei... Be! Baso bat 'ta platera batin apaletik 'o nolapatte irristatuta 'ro eroi! 'Ta gaiñekun besteikan hautsi gabia. Itxian 'e

ez nun hausten untzi bat!

- Ordun familitik 'zute esku ona ordun zuek! Abili... Zea izango 'zute... antoxuk izango zazte!

- Bai, bai. Antsoxuk izatia da, baliyo izaki, eskapo in gabe...

- Bai, bai.

- Zea, kontu itten!

- Bai, hoi da. Batzuk torpeguk 'o... Dia 'ta...

- Bo! (...) guziya hausten zun person batzuk.

- Bai, bai, hoi norbea izango da.

- Bai, norbeak izaten du, bai!

- 'Ta ikasi nola in zenun, galtzerdik itten 'ta, bordatzen 'ta hoi, zeonek? 'O amak iakutsita 'o nombatt ikasi zenun?

- Amak, amak baizekin! Amai beituta guk ikasi itten!

- Amak nola ikasi zun?

- Amak... Amak hoa 're... Karrikan ibilli 'men zin geo hoik Karrikan 'e bizittu zin. Larraldaban 'e bizittu zin geo Maimotxen 'e bai 'ta... Horrengatik saten zun, katuak umik ibiltzen zittun bezela ibilliyak zila 'ta. Saten aitzen zen 'ta. Hala ibilliyak haik 'e 'ta. Biño gue ama, Jesus! Abillidadin paltin gabia! Paltik gabia zen hoa! Abillidadin paltik gabia! Harei beitu 'ta iozer iñ itten zun. Maindiri letrak 'ta, abezedaiyotik dotoria in nizkan nik. Abezedaiyua eatxi, letran zean jarri bete-betekun, uker haundiyik gabe in, aski zuzenak!

- Joe!

- Letrak.

- 'Ta zuk harrei beira ikasi! Amai beira!

9. Lixiba eta egurra

- **Erref:** OIA-085/020
- **Iraupena:** 0:03:36. **Hasi:** 00:33:49. **Bukatu:** 00:37:25
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Jantzi eta orraztu » Arropa garbitzea
- Natura » Meteorologia
- Baserría » Baserriko lanak » Mendiaren aprobetxamendua

Laburpena:

Gobada nola egiten zen. Gaztainaren su-hautsak ez du balio lixiba egiteko, tinta baitu. Txarondoko atarian urkia zuten eta aitak senide guztientzako zurezko potoak eginarazi zituen, taloa eta esnea jateko. Ilargiari erreparatu

behar zaio egurra mozteko: ilbehera eta ilberri mugetan moztu behar da.
"Etzizu ihartuko hura". "Denak esku antzakoak izaki". Hark. Lixiba. Zurazkua.
Kierra. Abatxak. Barrika. Kupela. Karga.

Transkripzioa

- Bai, bai, amai beira ikasi genun!

- Erki. 'Ta geo zea 're kontatu zenin, goara 'ta nola itten zenuten!

- A! Kuela!

- Bai.

- Zu hartzen ai al za hoi denak?

- Bai, bai, hartzen ai da.

- Hartzen ai da.

- Bai, bai.

- Kuela saten geniyon lau hanka... Hiru... Hiru hanka izaten, izaten zittun, hoa. Itten genun arropa... Zeatu.... Kolozkua zeakin garbitzen zen, ai, saten zitzaion... Lixiba. Zea botzen zuna, zuriyak. Jarri arropa ahalik eta txukunena gaiñin 'ta geo... Ze jarritzen zen? Lembiziko arropan gaiñin jarri ber zen xapa, xapi garbi bat, geo xakuk... Zakukizkua 'ro holokua. Eta geo gaztaiñan zeak ez du baliyo izaten, len 'e san... San nun hoi lengun 'e!

- Su hautsak?

- Hautsak ez du gaztaiñanak baliyo! Tinta baitu!

- Bai, san zenin bai!

- Ikaarrizko tinta du gaztaiñak. 'Ta bestela itten genun. Beste eozeiñ eur. Urkiya 're bagenun arbola galanta guk ataiyan 'ta. Urki arbola, gue atta zenak, biño denantzat potuk, harrek berriz erain, Garaten izaten zen hor Txantxagorriya 'ro 'ta, harrek itten zittun potuk. Geo gue anaiyak, Anjelek, 'e ikasi zun, biño... Ai...! Denantzako 'ta nik netzako aski politta zen hura, e!

- 'Ta potuk zertako? Eateko 'ro?

- Ez. Talua 'ta esnia jateko 'ta, nehi bazenun ura eateko 'ta, eurrezkuk. 'Ta talo 'ta esnia jateko arront ona, zea, potua zurezkua, be kierrakin. Gue anaiyak itten zittun geo abatxak eta. Abatxa, ez 'zu behiñ 'e ikusi? Hua 're urkiyak in ez bazun 'e harrek! Gue... Iña kupela 're bazen, behiñ iña bazutela bakit guri haik. Barrika ttiki bat lembiziko in zun guriak, anaiyak, Olatzeneku horrek. Geo betzi kargako kupela uste 'ut béak in zula. Geo itxea... Itxeako zeakin, mateialakin gaiña. Zalaiyan beko onduan bazen gaztain bat ikaragarriya, 'ta harrekin iñ zuten, in zen betzi kargako zea, kupela. 'Ta bestia, zazpikua, hoa berriz, anaiya 'ta guk iña zen. Joxek iña izango zen. Denak holaxe, denak, denak esku antzakuk izaki!

- Bai,bai hala...

- Esku antzakuk eta ba al dakizu!

- Bai, bai.

- Iñ itten!

- Jo! Denak esku onekuk! 'Ta, zea, eurra botzekun beituko zuten illargiyai 'ta Frantxixka?

- Bai, uste 'ut... Izango zuten, ez dakit nik, gaztaiña 'ta, ze... Hoixe ez dakit sango 'izuten. Haik dena beák bazekiten biño.

- Ilbehera...

- Ilbeherin, ilberriyan mugatan 'ta, arbolak bota ber izaten baitia. Uste 'ut haltza 're, hoa 're jakitten zuten 'ta, haltza 're be zea du haltzak 'e. Ez zizu ihartuko hora be garaiyin botzen baldin baa. Hua 're eurra nahiko gorra.

- Haltza.

- Haltz eurra.

10. Ergoien

- **Erref:** OIA-085/022
- **Iraupena:** 0:01:57. **Hasi:** 00:38:00. **Bukatu:** 00:39:57
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Herria, azpiegitura » Herri-antolaketa » Auzoak

Laburpena:

<p>Ergoien auzoko zati bakoitzak bere izena du: Tornola, Haize egia, Eguzki aldea... Kontsejua. Herrira. Haizeeiya. Eguzkialdia. Egiya.</p>

Transkripzioa

- Gu Tornolakuk giñan. Barrio Tornola.

- Barrio Tornola! Hoi...

- (...)

- Oaiñ ez dakit, ze... Ez dute hoi hautatzen noski oaiñ len bezela!

- Ya ez.

- (...)

- Len herriyan 'ta denin hala itten zen, e!

- 'Ta badia gaztiak ez dakitenak, e!

- Izango... Baie!

- Igual, igual! Oain ez da aitzen, e! Leno Tornola, Tornola...

- Bai. Biñon...

- In... Zea, Kontsejura 'ro jon ber zen zea guzirako, herrira 'ro, barrio Tornola, denak korritzen zun. Bestia (Haizeiya) Haizeegiya, Ergoindik gotti. Hoin ayeka berriz luzkialdia da, Sau aldia.

- 'Ta Haizeiya zein da? Lete ayeka 'ta hoi?

- Bai. Aldi hoi da, egiya hoi, gottiño izango da.

- (...)

- Haizeegiya bai, Ergoindik gotti. Hara, zea aldea. Lete aldia...

- (...)

- Olatzene 'ta hoi denak?

- Bai.

- A! Hoi ez nekin!

- Ez, nik 'e hoi...

- Hoi 're hor sartzen da. 'Ta Lete 'ta baia hor.

- Bai. Ordun mordoska 't.

- Bai.

- 'Ta geo, hokena Euzkialde, zer dia, Ardotze 'ta Saua 'ta hoi denak?

- Bai, aldi hoi guk hala aittu izandu dugu. Euzkialde, aldia dela.

- Zelaiburu aldea 'ta...

- Zeok jakingo 'zute, zeok jakingo 'zute.

- Biño hola...

- Euzki aldia beti. Berua gaiña izaten dela san izaten saten 'ute. Euzki aldia. Ikaarri berua.

- Lete aldea bai, itzala gehiyo! Biño hola...

- Bai.

- Bai, guenin 'de erreka zokuan itzala denin, aldi hortan, zuenin 'ta, Ardotzen 'ta uaindik euzkiya.

- Euzkiya bai.

- Attak jakingo du hoi, Josetxo!

11. Haziendaren kofradia

- **Erref:** OIA-085/023
- **Iraupena:** 0:00:58. **Hasi:** 00:39:57. **Bukatu:** 00:40:55
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Baserrria » Baserriko lanak » Baserriko animaliak
- Familia eta harremanak » Herriko giroa » Auzokoen arteko harremana

Laburpena:

<p>Baserritarrek ez zeukaten asegururik, gaur egun bezala, eta beren arteko elkarteak egiten zituzten ezbeharrei aurre egiteko. Oiartzun kofradiatan banatuta zegoen eta ez zuten auzoekin kointziditzen. Tornolak bere kofradia zuen. Konpraia. Enkantia.</p>

Transkripzioa

- Bai. Bai, bai. Biño, oaiñ ez da...
- Ez, oaiñ ez 'ttugu holako gauzik itten.
- Tornola 're zu gotuko za ba, zea, e... Kofraiya?
- A bai! Izaten zen hoa 're! Dembo batin.
- Hoi zer zen?
- Haziendan kompraiya 'ro.
- Gotzen za zu hoi, nola, nola funtzionatzen zun 'ta gotzen za?
- Hoi ez dakit ba nik.
- Hoi...
- Hoi zer zen, hazienda bat 'o hiltzen bazen, hortako zen zerbatte, ez? Geo denan artin patu 'o...
- Kompraiya, bai, izaten zen zerbatte...
- 'Ta geo haragiya 're aprobetxatu igual denan artin 'o hola zen zerbatte, ez?
- Bai, bai. Ona, ona baldin bazen haragiya.
- Ona baldin bazen aprobetxatu 'ta geo patu ber bazen 'e, denan artin, 'o...
- Zerbatte hola izango zen kompraiyan martxa.
- Zerbatte hola uste 'ut zela hoi.
- Hala uste 'ut.
- Bai.
- 'Ta karo, segun zenei tokatzen zion 'ta geo bestiai tokatzen, pues gauz bea, 'ta zeozer hola.
- Bestiri, bai. Enkantia 'ro ze saten zen? Enkantia 'ro...
- Ordun seguroik 'ta holokoik ez zen izango (...)gaiña 'ta...
- Bai, nik 'e hola dakat aittua.
- Portu Berrin azpiyan prankotan eondua zea, Iri zarran bat garbittua izaten zin attona difuntu horrek...

12. Gerra, Tornolan

- **Erref:** OIA-085/025
- **Iraupena:** 0:02:45. **Hasi:** 00:41:55. **Bukatu:** 00:44:40
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Borroka
- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Gerraren hasiera

Laburpena:

Sei urte zituela etorri zen gerra. Auzoko batek eman zuen abisua tropak zetoze. Erlaitzetik botatako lehergaiak Tornolara iristen ziren. "Meta tartin ta komei". "Zizpa eerra bai". "Ttintta miño bai ona". Hark. Hika.

Transkripzioa

- Komeiyak. Hoi denak gue dembun pasa dia.

- Gotzen za zu ez?

- Sei urte nittula gerra torri zen. Nik sei urte nittun.

- 'Ta gotzen za zu!

- Ni bai.

- Ze gotzen za Frantxixka?

- Oi, Ayendolako Joxeantonio difuntua sango zattut. Oiañ mutilla ingo, iña zen. Eta gue itxian betti zea: "Hemen dila, hemen dila!" Holaxe san zun bezelaxe, goun. San niyon: "Libro bat erra beteko nitek bai nik, ordutik hasitakua!" Gauza asko gouan iukitzen 'ttuzu geo. "Hemen dila tropak! San Antonen pasa dila" san zun. Holaxe san zun. 'Ta ahal zunak ahal zun tokira. Batzuk itxeta 'ta Ximoneko amona zenak 'e, "gaixua, gaixua" itten dula. Gue ama zenan (...) zen hua. Hoa gue itxea! 'Ta beste... ba, holaxe eozeiñ ixkiñata.

- Bai, itxe bateku besteta (...)

- Besteta holaxe. Denak beldurka 'ta gorde gizasemik berriz, meta tartin 'ta komei 'ta. Batin behintzat, ni gizasemin artin han niñun. Zea, meta tartin sartu 'ta hara granada sartu! Errotako atzin...

- Errota atzia... Zizpa erra bai! Zipi zapa errak betik gora! Metan tartin 'ta ez harrapatu! Granada hor sartu zenin, harkaitza 're hautsi zun hark. 'Ta...

- (...)

- Zeatikan, Erlaitzikan torri 'men zen hoa. Holoko gauzak pranko bai. Erlaitzik, geo... Zer da hoi? Garailde, zuek ez zenuten izautu, biño. Garailde difuntua, behiyak Errota eaman ber berriz. Gue itxea errota heriyun behiyakin torriya izango zen 'o! Haik berriz, han 'ta Garaialden (...) geo soruan. Arboldeiya eoten zen ordun, uan...

- E?

- Kambitu zen dembo batetik... Arboldeiya aleiya, izaten baizen Garaildenin.

- A!

- Behiyak hara botik. Gu zea, gu bezela ibilliak izan liteke norbait (...) Garaildeneko zea hoa, terrenu hai. 'Ta behiyak han eukiyak zittun Garaildek. Gui zea man, gazta 'ta ogi pixka 't, ttintta biño bai ona! Sekula ez naz ni azten hoi, e! Zea zin, anai-arrebak xaharrak, 'ta mango zigun ogi

puska 't eta gazta, onak e! Gazta onetakua izaten zuten! Ttintta biño bai ona! Hoa san gabe ez zizuten maten.

13. Txarondoerrota

- **Erref:** OIA-085/027
- **Iraupena:** 0:01:44. **Hasi:** 00:45:40. **Bukatu:** 00:47:24
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Baserría » Baserriko lanak » Errota
- Ohiturak eta bizimodua » Kontakizunak eta sinesmenak » Esaerak

Laburpena:

<p>Txarondoren azpiko aldean, Txarondoerrota dago. Frantxiskak ez zuen ezagutu martxan, baina sutegia ere bazuela dio. Aska oraindik han du. "Herioak begiak gorri". "Holako kontuk asko". Iraitzen. Hark.</p>

14. Gerra eta gosea

- **Erref:** OIA-085/028
- **Iraupena:** 0:02:16. **Hasi:** 00:47:24. **Bukatu:** 00:49:40
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerraostea eta Francoren diktadura » Ekonomia gerraostean
- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Borroka
- Iritziak » Bizitzarekiko ikuspegia

Laburpena:

Gerra: Arritxurietan zeuden soldaduek tiro egiten zieten etxetik ateratzen zirenei. Izan ere, 7etatik aurrera, ezin zen kanpoan ibili; baina, hala ere, baserritarrek beren lanak egin behar izaten zituzten. Oraingo gerrak ez luke bat ere zutik utziko. Gerraren ondoren, gosea. Ilarra gordeka. "Euntalako pesta". "Nolapatte gobernatze izango zun". Gaixua. Hark. Zama-otia.

15. Auzokoekiko harremana

- **Erref:** OIA-085/030
- **Iraupena:** 0:01:34. **Hasi:** 00:49:46. **Bukatu:** 00:51:20
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Herria, azpiegitura » Herri-antolaketa » Auzoak

Laburpena:

Zaila izaten da auzokoekin ongi moldatzea, batez ere muganteak direnean eta hazienda tartean dagoenean. Aita ez zen sesiozalea eta gazteei ere ez haserretzeko esaten zien. Hika.

16. Portuberri taberna eta bilera

- **Erref:** OIA-085/031
- **Iraupena:** 0:01:30. **Hasi:** 00:51:20. **Bukatu:** 00:52:50

- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Aisia » Jai-giroa » Erromeriak
- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Gaztetako ibilerak
- Familia eta harremanak » Herriko giroa » Auzokoen arteko harremana

Laburpena:

<p>Portuberri Tornolako taberna zen. Soinua jotzen zuten jaietan eta huraxe zen Tornolako bixitasuna. Gainerakoan, lana. Auzolana: gerraren ondoren elkarri asko laguntzen zitzaion. </p>

17. Kontuak eta kantuak

- **Erref:** OIA-085/033
- **Iraupena:** 0:01:45. **Hasi:** 00:53:36. **Bukatu:** 00:55:21
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Etxeko giroa
- Ohiturak eta bizimodua » Kontakizunak eta sinesmenak » Kultur transmisioa

Laburpena:

Aita aritzen zen kontuak kontatzen. Ttikiena belaunen gainean jarrita, kontu-kontari. Estrataburuko laguna zuen Txarondoko aitonak, eta, biak elkartzen zirenean, haien kontuak eta kantuak! Marraka.

18. Sorginkeriak

- **Erref:** OIA-085/034
- **Iraupena:** 0:02:24. **Hasi:** 00:55:21. **Bukatu:** 00:57:45
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Kontakizunak eta sinesmenak » Anekdotak, kontakizunak
- Ohiturak eta bizimodua » Kontakizunak eta sinesmenak » Ipuinak, mitoak eta istorioak

Laburpena:

Tornolatar gehienek ezagutzen dituzte sorgin kontuak. Frantxiskak dio horrelako kontu asko izaten zela garai hartan. Frantxiskaren osabari gertatutakoak ere sorginkeria dirudi. "Euntalako mutila". "Gorriak ikusiak". "Holaxeko komeiak". Zabra. Marru.

19. Aiako Harriko zomorroak

- **Erref:** OIA-085/036
- **Iraupena:** 0:01:29. **Hasi:** 00:57:51. **Bukatu:** 00:59:20
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Kontakizunak eta sinesmenak » Ipuinak, mitoak eta istorioak

Laburpena:

<p>Auzoko emakume batek sorginak ikusten omen zituen, Aiako Harriko zomorroak edo. Egun jakina omen da sorginkeriaz baliatzeko. "Ne hitzak etzala iñor ofendittu".</p>

20. Sorgin gaiztoak ere bai

- **Erref:** OIA-085/038
- **Iraupena:** 0:00:22. **Hasi:** 00:59:38. **Bukatu:** 01:00:00
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Kontakizunak eta sinesmenak » Ipuinak, mitoak eta istorioak

Laburpena:

Sorginek, norbaiti txarra egiteko, kandelak jartzen zituzten. "Halako kontuak aittu izan ttugu haintzako".

21. Txerri-hiltzea

- **Erref:** OIA-086/003
- **Iraupena:** 0:01:30. **Hasi:** 00:02:30. **Bukatu:** 00:04:00

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Elikadura » Jatekoa eta edatekoa
- Baserrria » Baserriko lanak » Baserriko animaliak

Laburpena:

Txerria hiltzea lan handia da. Lagun asko behar dira eta bezperan ere lan asko egin behar da: porrua, tipula, perrexila txikitu.. Txerriak dena du ona; jaki asko ateratzen zaio. Txermoniak auzokoen artean banatzen ziren.

22. Artilea

- **Erref:** OIA-086/006
- **Iraupena:** 0:01:25. **Hasi:** 00:07:45. **Bukatu:** 00:09:10

Gaia(k):

- Baserrria » Baserriko lanak » Baserriko animaliak
- Baserrria » Baserriko lanak » Baserriari lotutako lanbideak

Laburpena:

Txarondon ardi asko zituzten eta eskulan asko egiten zuten ardiaren ilearekin. "Nei re gustatu izan zitt kozina".

23. Kardakia

- **Erref:** OIA-086/008
- **Iraupena:** 0:02:30. **Hasi:** 00:10:30. **Bukatu:** 00:13:00

Gaia(k):

- Erlijioa » Ohiturak eta bizimodua » Eliza giroko ospakizunak » Garizuma eta Errauts Eguna

- Ohiturak eta bizimodua » Erlijioa » Ohiturak eta sinesmenak

Laburpena:

Garizuman, etxeko sua bedeinkatzen zen kardakiarekin. Euntalako.

24. San Juanak

- **Erref:** OIA-086/009
- **Iraupena:** 0:02:50. **Hasi:** 00:13:00. **Bukatu:** 00:15:50

Gaia(k):

- Aisia » Jai-giroa » San Juan
- Ohiturak eta bizimodua » Erlijioa » Ohiturak eta sinesmenak

Laburpena:

<p>San Juan sua: suaz gain, baratze eta zelaietan kandela bedeinkatuak jartzen ziren, gau osoan.</p>

25. Koplariak

- **Erref:** OIA-086/010
- **Iraupena:** 0:01:10. **Hasi:** 00:15:50. **Bukatu:** 00:17:00

Gaia(k):

- Aisia » Kultura » Bertsolaritza
- Erlijioa » Ohiturak eta bizimodua » Eliza giroko ospakizunak » Gabonak

Laburpena:

<p>Eguberrietan eta urte zaharretan eskean ibiltzen ziren koplariak.</p>

26. Txondor eta karobi

- **Erref:** OIA-086/012
- **Iraupena:** 0:02:55. **Hasi:** 00:19:55. **Bukatu:** 00:22:50

Gaia(k):

- Baserrria » Baserriko lanak » Baserriari lotutako lanbideak

Laburpena:

Tornolan txondor asko egiten zen, eta karobiak ere bazeuden. Karea baratzerako eta etxea margotzeko erabiltzen zen: zomorroak akabatzen zituen. Eskuekin eta begiekin erne ibili behar zen, kare biziak erre egiten baitu.

27. Falangeak

- **Erref:** OIA-086/014
- **Iraupena:** 0:02:10. **Hasi:** 00:25:10. **Bukatu:** 00:27:20

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Gerraren eragina
- Politika » Jarrera politikoak » Falangistak

Laburpena:

Gerra Tornolan: Falangeek jatekoa botatzen zioten. Konboiketariak zirela esaten zioten. Aberea lapurtzen zuten baserrietatik. Neska txarra.

28. Militarrek

- **Erref:** OIA-086/016
- **Iraupena:** 0:02:52. **Hasi:** 00:28:45. **Bukatu:** 00:31:37

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Gerraren eragina

Laburpena:

Ardiak zaintzen aritzen ziren anaia eta biak. Txarondo errotan militarrek zeuden.

Ahotsak.eus-eko edukiarekin sortutako dokumentu automatikoa.

2025-12-01

CC-by-sa | Ahotsak.eus

Badihardugu Euskara Elkartea

Markeskua Jauregia, 20600 Eibar

943121775 - ahotsak@ahotsak.com